

PROPOJME PŘÍBĚHY SE ŽIVOTEM

PŘÁTELSTVÍ V LITERATUŘE

Veronika Valíková

Společnost učitelů českého jazyka a literatury

Proč je PŘÁTELSTVÍ v literatuře tolik důležité?

Toto téma je zásadní už v prvních literárních textech (Epos o Gilgamešovi, Ilias), opírají s o ně neslavnější díla světové literatury.

Velmi atraktivní je pro čtenáře odrostlé pohádkám. **Jakmile přestane být pro dítě středobodem rodina, stává se přátelství zásadní hodnotou** (než se objeví vztahy k opačnému pohlaví).

Většina příběhů o přátelství řeší několik zásadních problémů: **zrod přátelství; zkoušky a krize, zradu, oběť; smrt.**

Literatura se více věnuje mužskému přátelství; **ženské je komplikovanější**, více v něm pracuje konkurence; méně často tu najdeme lichá čísla (3, 5), která v mužském přátelství běžně fungují.

1. ZROD PŘÁTELSTVÍ A PRVOTNÍ SOUBOJ

Kteří hrdinové se nejdříve poprali a potom sprátelili?

2. ZKOUŠKY A KRIZE PŘÁTELSTVÍ

KONKURENCE (často spojeno s bojem o **DALŠÍ OSOBU**)

Ve kterých příbězích ohrožuje přátelství soupeření? Nová láska? Pomluva?

ZRADA

Jaké formy zrady přátelství z literatury známe? Je zradou i porušení mravních principů?

OBĚŤ

Co může přítel pro přítele obětovat? V jakých příbězích to najdeme?

3. SMRT PŘÍTELE

Kteří hrdinové se vyrovnávají se smrtí přítele? Kteří trestají vraha přítele?

PRVOTNÍ SOUBOJ, MĚŘENÍ SIL

Gilgameš a Enkidu

Artuš a Lancelot

Athos, Porthos, Aramis a d'Artagnan

Vinnetou a Old Shatterhand

Cyrano a Kristian

Legolas a Gimli (J. R. R. Tolkien: Pán prstenů)

Danny a Reuven (CH. Potok: Vyvolení)

Někdy k měření sil na počátku nedojde, ale mezi přáteli visí **konflikt**, který přátelství komplikuje. Někdy se z toho vyvine **konkurence**, která postupně přeroste ve **zradu či konec přátelství**, jindy dojde postupně k **dohodě, kompromisu, smíření**.

S tím skvěle pracuje **Jaroslav Foglar** a mnozí další autoři pro textů vhodných pro děti a mládež včetně **Joanne Rowlingové** či **Edith Pargeterové**.

CHAIM POTOK: VYVOLENÍ

- Román o **přátelství svou židovských chlapců z New Yorku** - příběh začíná brzy po skončení II. světové války.
 - Danny a Reuven vyrůstají v **odlišných podmínkách** – Danny je syn chasidského cadika, který má na syna velké nároky, Reuvenův otec je považovaný za novátora, později odpadá od pravé víry.
 - První setkání vygraduje v **souboj** a zranění Reuvena.
 - Přátelství vznikne i díky velké inteligenci a motivovanosti obou chlapců – slovo „**vyvolení**“ tu má mnoho významu – **vyvolený národ, vyvolení (výjimeční) jedinci, přátelé, vyvolení pro sebe...**
- Román skvěle zachycuje **fáze přátelství**, krize, překážky i důvody, proč silný přátelský vztah přetrvá.

Pokračování **Vyvolených** se jmenuje **Slib** je a najdeme tu **krizi přátelství**

ZKOUŠKY A KRIZE - KONKURENCE

**KONKURENCE JE ČASTO SPOJENA S BOJEM O PŘÍZEŇ
DALŠÍ OSOBY**

Artuš a Lancelot

Siegfried a Gunther

Oněgin a Lenskij

Scarlett a Melanie (Margareth Mitchellová: Jih proti severu)

Mirek a Jiří (Jaroslav Foglar: Devadesátka pokračuje)

Reuven a Danny (Chaim Potok: Slib)

Joe Starrett a Shane (Jack Schaefer: Jezdec z neznáma)

Homer Wells a Wally (John Irving: Pravidla moštárny)

Lord Stark a král Robert (G. R. R. Martin: Hra o trůny)

Elena a Lila (Elena Ferrante: Geniální přítelkyně – Neapolská sága)

I. B. Singer: Silní

KONKURENCE mezi přáteli v literatuře pro děti

Foglarovky

Jaroslav Foglar s tématem pracuje mistrně.

Pod Junáckou vlajkou a Devadesátka pokračuje

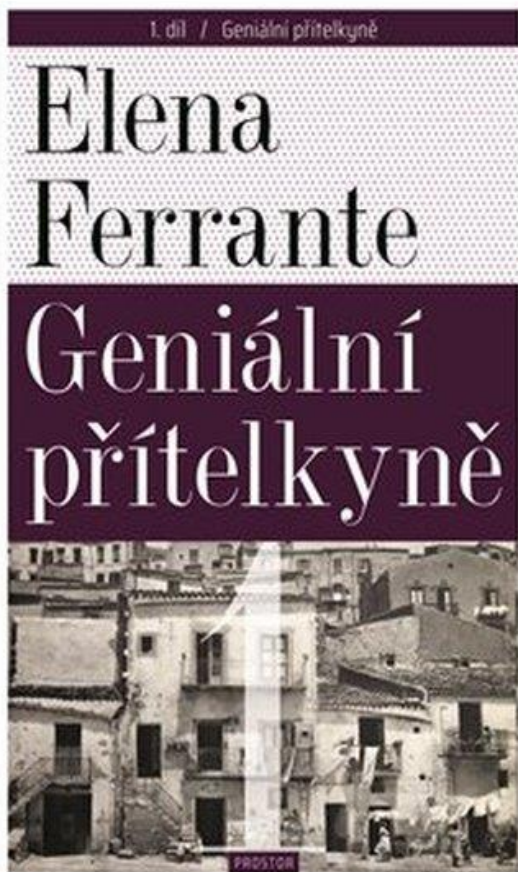
Hrdina Mirek Trojan navazuje přátelství s Jiřím; přátelství se pokazí; Mirek přivede kamaráda a ten se spřátelí s Jiřím – téma, které je pro děti velmi nosné.

Rowlingová a Harry Potter

Mezi Harrym a Ronem to občas příjemně jiskří...

Jack Schaefer: Jezdec z neznáma

Jeden z nejlepších westernů. Otec malého Boba stojí s malými farmáři proti majiteli obří farmy – na pomoc jim přijede tajemný cizinec Shane. Mezi muži vznikne přátelství, ale ještě je tam Bobova maminka...

Románová sága o celoživotním přátelství dvou nadaných dívek z Neapolského předměstí – Eleny a Lily.

Obě pocházejí z chudých poměrů, ale jedna smí studovat, druhá ne – každá hledá **jinou cestu ke štěstí a úspěchu**.

Ačkoli jsou si velmi blízké a celý život si pomáhají, oddalují je od sebe i jisté nevyřešené problémy, **konkurence a osudový muž**.

Ten **nemilosrdný**, ale velice pravdivý **pohled na ženské přátelství** je velice zdravý – konečně to někdo pojmenoval.

Příběh vypráví zestárlá Elena, která si až na konci života připustí hořkou pravdu týkající se jejího nejdůležitějšího životního vztahu – a **pochozí, jakou roli v něm hrála**.

ZKOUŠKY A KRIZE - ZRADA

Zrada přátelství má různé podoby – někdo pošle přítele na smrt, někdo ho opustí, někdo se vzdá mravních ideálů, které jsou pro přítele důležité.

Ježíš a Jidáš

Siegfried a Gunther (Píseň o Nibelunzích)

Benedikt a Claudio (Shakespeare: Mnoho povyku pro nic)

Evžen Oněgin a Lenskij

David Coperfield a Steepforth

Červenáček (domnělá zrada; Jaroslav Foglar: Záhada hlavolamu)

Jinřich II. a Becket (Jean Anouilh: Becket)

Lukáš a Bohdan (Karel Pecka: Horečka)

Danny a Bukavec (Josef Škvorecký: Mirákl)

Jean Anouilh: Becket

(Film s P. O'Toolem a Richardem Burtonem)

Příběh o nerovném přátelství, které funguje, dokud král nesevěří svému kumpánovi důležitý úkol. Tomáš Becket prosí krále, aby z něj nedělala arcibiskupa a hlavu anglické církve, protože potom bude muset být věrný církvi. Král mu nevěří.

Otázkou je, kdo z těch dvou zradil přátelství. Becket se obrátil proti Jindřichovi, Jindřich ho nechal zabít. Hra i film skvěle otevírají diskusi o etice i síle přátelství.

ZKOUŠKY A KRIZE - OBĚŤ

O oběti přítele vypráví archetypální příběh, který najdeme v anglických i ruských pohádkách (v české verzi Mahulena zlatá panna)

David a Jonathan (Starý zákon)

Cyrano a Kristian

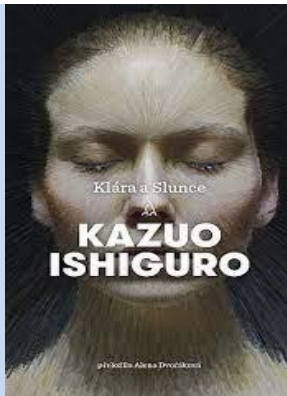
Robby a Köster (E. M. Remarque: Tři kamarádi)

Joe a Shane (Jack Schaefer: Jezdec z neznáma
McMurphy a náčelník Bromden

(Ken Kesey: Vyhod' me ho z kola ven)

Lukáš a Bohdan (Karel Pecka: Horečka)

Klára a Josie (Kazuo Ishiguro: Klára a slunce)

Kazuo Ishiguro: Klára a Slunce

Klára není člověk, Klára je úpěčko, humanoidní android. Umělý přítel nemocné dívky jménem Josie, která si ji vybrala. Přesto se v mnoha ohledech chová lidštěji než lidé, s nimiž sdílí příběh.

Román je variací nejen na **Romea a Julii** (v rovině lidské). Najdeme tu také motivy z **Malé mořské víly, Rusalky, Ondiny, Slavíka a růže**).

Bytost nečlověk se obětuje za člověka – z lásky a přátelství.

SMRT PŘÍTELE: (NE)PŘIJETÍ, POMSTA, SMÍŘENÍ

REAKCE NA SMRT PŘÍTELE JSOU RŮZNÉ:

Gilgameše, apoštoly, Sókrata, Horatia, Janu Eyrovou a
Johna smrt přítele posune dál.

Achilles, Romeo, Old Shatterhand a Köster zabíjejí
vrahy, to je uklidní.

Oněgina, Scarlett, Nicka Carawaye a Pistolníky smrt
přítele částečně zlomí – nelze se mstít a cesta je
nepřehledná.

Gilgameš a Enkidu

Kristus a apoštolové

Achilles a Patrokles (Ilias); Sókratés a Platón

Romeo a Merkucio; Hamlet a Horacio

Evžen Oněgin a Lenskij; Jana Eyrová a Helena

Scarlett a Melanie (M. Mitchellová: Jih proti severu)

Vinnetou a Old Shatterhand

Nick Carraway a Jay Gatsby (F. S. Fitzgerald: Velký Gatsby)

Robby, Lenz a Köster (E. M. Remarque: Tři kamarádi)

Jean Jean a Pistolníci (Anton Myrer: Poslední kabriolet

Owen Meany a John (J. Irving: Modlitba za Owena Meanyho)

Paralela

Benvolio, Merkucio, Romeo + Julie

Köster, Lenz, Robby + Patricie

Hollmanová

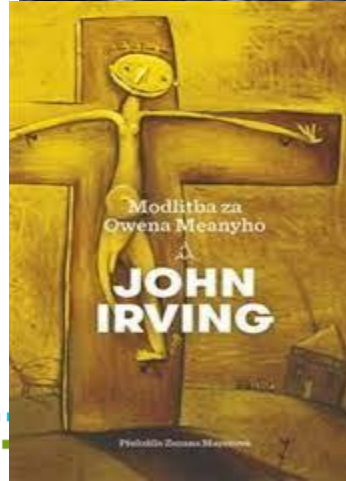
Jean Jean a Pistolníci

Anton Myrer: Poslední kabriolet

Přátelství pěti velmi odlišných harvardských studentů (**Russ, John, Terry, Dal a Jean Jean**) začíná před II. sv. válkou. Spojuje je **kabriolet zvaný Císařovna** a dívka jménem **Chris**.

První změna přijde s počátkem války a **smrtí francouzského šlechtice Jeana Jeana**.

Následují další zkoušky a krize přátelství. Válka, první úspěchy i pády, zrada lásky, žárlivost... pro mladé lidi zásadní kniha.

John Irving: Modlitba za Owena Meanyho

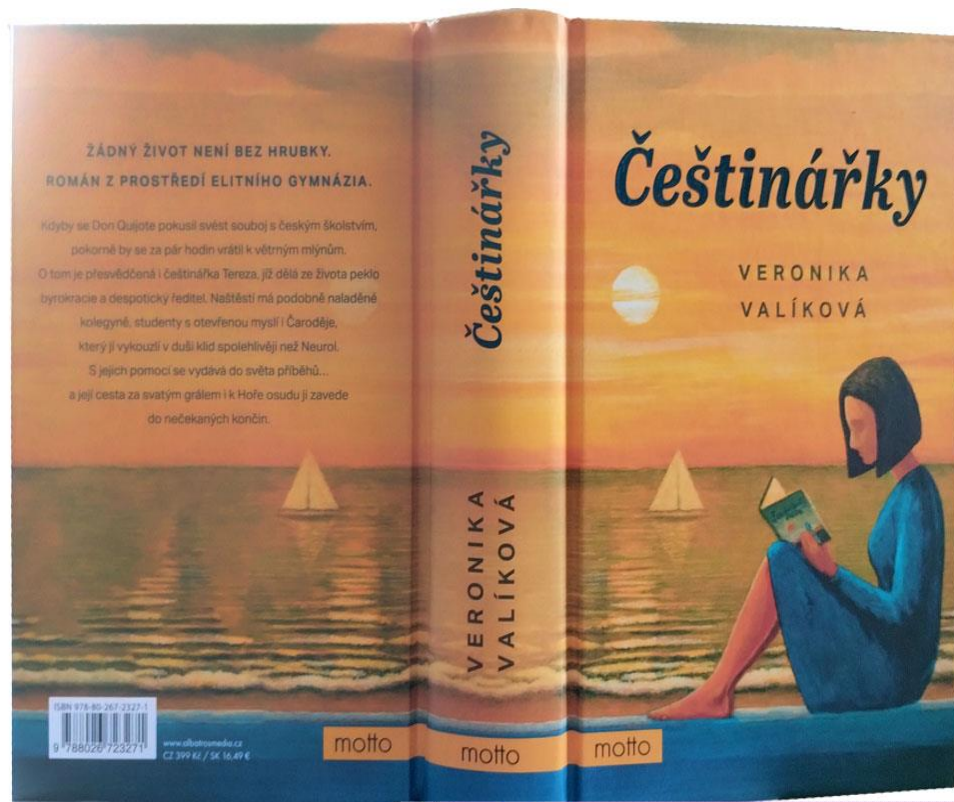
Trochu kristovská paralela a také román o přátelství geniálního Owena a trochu pomalejšího Johna.

John zachycuje Owenův život v jakési spirále, připomíná to **evangelium**. Vůdčí ve dvojici je Owen.

Owen se připravuje na hrdinskou smrt (vrací se mu stále stejný sen). Když přijde, John si vybavuje detaily jejich života. **Owen ho naučil číst, modlit se i žít**. Další zásadní kniha pro mladé čtenáře.

**21 archetypálních
tematických celků, v nichž je i
téma přátelství, najdete v mé
prezentaci z loňského roku.**

**Tematické pojetí literatury se
objevuje i v mé druhotině,
která vyšla letos v září.**

Literatura – doplňuji, opírám se především o texty krásné literatury

- **Učebnice a učitelské inspirátory:**

- J. Blažke: Kouzelné zrcadlo literatury, Velryba 2005 - 2007
- Fraus: Čítanky pro ZŠ – starší řada
- J. Soukal: Literatura pro gymnázia, 1- 4, SPN
- K. Lippmann: Příručka k výuce literatury na SŠ, Biskupské gymnázium J. N. Neumanna 2002-2005
- V. Martínková: Teorie literatury netradičně, Trizonia 1995
- S. Štěpaník a kol.: Školní výpravy do krajiny češtiny, Fraus 2020

- **Další publikace:**

- V. Černý: Tvorba a osobnost, Odeon 1993
- M. C. Putna: Česká katolická literatura II. a III. – Torst, 2010- 2017
- M. Hilský. Shakespeare a jeviště svět, Avademia 2015
- Auerbach: Mimesis, MF
- H. Russel: Stručný příběh románu, Grada 2021
- T. C. Foster: Jak číst romány jako profesor, Host 2014
- W. Kerr: Jak nepsat hru, Orbis 1962

Obrazy otce

Abrahám; Zeus, Bůh – Kristus; Zeus; Tantalos; Cid; Král Lear; Hamlet; Karamazov; Našich Furianti; Wilbur Larch; **Zeptej se táty**; **Vyvolení**; *Magnolia*

Obrazy matky

Demeter; Niobé; Maria+ její obrazy; Morgana; Gretruda; Markétka; Viktorka; Anna K.; Nora; **Matka**; **Rok vdovou**; **Rekonstrukce**; *Vše o mé matce...*

Sourozenecké vztahy

Abrahám a Izák; Jakób a Ezau; Agamemnón a Ménélaos...; Kateřina a Bianca; st. Hamlet a Klaudius; **Bratři Karamazovi**; **Na východ od ráje**; **Zmizet...**

Přátelství

Gilgameš a Enkidu; David a Jonathan; Achilleus a Patroklos; Siegfrid a Gunther; Artuš a Lancelot; Hamlet a Horatio; Romeo, Benvolio, Merkucio; **Tři Mušketýři**; **Tři kamarádi**; **Poslední Kabriolet**; **Vyvolení...**

Osudová láska

Existuje? Jak ji definovat? ...Orfeus a Euridika; Romeo a Julie; Oněgin a Taťjana; Mistr a Markétka; Gatsby a Daisy; **Bloudění**; **Muzeum nevinnost**

Manželské krize v literatuře

Klytaimnestra+Agamemnón; Artuš+Guenevra; Othello; **Anna K.**; **Nora**; **Maryša**; **roba**; **Portrét dámy**; **Dvojí domov**; **Saténový střevíček**; **Tichá dohoda**; **Kočka na ... střeše**; **Černá kniha**; **Kronika ptáčka na klíček...**

Sirotci a odložené děti; dospívání a hledání místa v životě

Mojžíš i Plaváček; Oidipus i Paris; Artuš; **David Copperfield** a **Jana Eyrová**; **Andělka**; **Homer Wells** a další Irvingovi hrdinové; **Lolita**; **Harry Potter**;

Jedinec a (totalitní)moc

Prométheus; Antígona; Sókratés; Kristus; Cid; Macduf; **Borovský; Puškin; Lermontov; Dostojevskij; Mistr a Markétka; Doktor Živago; Souostroví Gulag;** Winston Smith; Danny Smiřický; i Frodo Pytlík, Anton G. a Tyrion

Kristovské paralely

Kristus; světci; Kníže Myškin; Havlíčkův Perun; Bulgakovův Mistr; **Poslední pokušení;** Páter Doufal; McMurphy; Owena Meany; John Coffey

Válka a holokaust

Trójská válka; Roland; Artuš; **Macbeth a Richard III.; Vojna a mír; Cid;** Cyrano; obrazy I. a II. sv války Remarque, Hemingway, Heller, Myrer; Lustig...

Statečnost a její podoby

David; Prométheus; Achilleus; Heráklés; křesťanští světci – sv. Jiří i sv. Kateřina; Roland; Valjean; Jana Eyrová; vězňové svědomí 20. st; **Sedm statečných**

Vězni, uprchlí trestanci a odsouzení před popravou

Sókratés; Kristus; Dantés; Valjean; Vautrin; Julian Sorrel; **Nadějně vyhlídky; Máj; Cizinec; Motýlek; Motáky nezvěstnému; Souostroví Gulag; Pozvání na popravu**

Faustovské variace a podoby d'ábla + další obrazy zla

Bible; Božská komedie; Ztracený ráj; Faust; Mistr a Markétka; Rady zkušeného d'ábla; Satan v Goraji; Pokušení; temné postavy (Stavrogin...)

Vina a trest

Moudrost nebo bláznovství

(o životě ve vlastním světě)

Sv. František; Quijot; **Život je sen**; Cyrano; Gatsby; **Dvojí domov**; **Saténový střevíček**; **Francouzova milenka**; **Čtenáři Turgeneva**; Jack Sparrow; House...

Odysseus; Sindibád; Gulliver; **Star Trek**; **Doctor Who**; **Stopařův průvodce po Galaxii**; **Alenka**; **Narnie**; **Pán prstenů**; **Zaklínač**; **Hlídky**; **Píseň ledu a ohně...**

Fantazie nebo realita

(cesty do neznámých světů: sci- fi, fantasy)

Pygmalion; Petruccio; Knihtley; Míroslav; Higgins; **Berenika stříhá vlasy**; **Madla zpívá Evropě**; **Pretty Woman**; **Chicago**; **Deník princezny**; **Želary**

Pygmalion a jeho

Galathey

Cesta za poznáním a proměnou

Mojžíš; Theseus; Perseus; Psyché; Perceval; Hloupý Honza i Jiřík ze Zlatovlásky; Frodo; Ciri; Jon a Arya Stark; Merlin; Gandalf; *mistr Yoda*

Sherlock Holmes; Poirot; Marplová; Nero Wolfe; Soudce Ti; Phil Marlowe; kapitán Erben; malíř Horác; Bergman; Lisbeth Salanderová; Harry Hole...

Sókratés a Platón; Kristus a učedníci; pygmalionské téma; Študáci a kantoři; Šťastný Jim; Svět je malý; Džungle před tabulí; **Obecná škola**; **Zápisky o skandálu**

Hippokratés; víra a léčení; **Arrowsmith**; **Bílá nemoc**; **Něžná je noc**; **Lži na**